

A Bécsi Képes Krónika.

A marosvásárhelyi kollégiumnak, akkor még csak scholának tanára és második igazgatója Baranyai Decsi János a legelső, ki az ő Kolozsvárt 1593-ban Heltai Gáspár nyomdájában megjelent „Syn-
tagma institutionum iuris imperialis ac ungarici“ című jogi művének előszavában egy Marcus nevű történetíróról megemlékezik és azt mondja róla, hogy ha ez a nem is nagy műveltségű ember a mi őseink eredetének és tetteinek történetét meg nem írja, annyira nem tudnánk semmit sem ezekről, hogy saját hazánkban is jött-menteknek képzelhetnők magunkat.¹ Ez az egyetlen rövid kis mondat foglalja magában a Bécsi Képes Krónika írójának első említését s egyúttal Baranyainak e kijelentésében tett elnevezése után kapta krónikánk ismeretlen szerzője jogosan vagy joggatlanul a Marcus nevet. Hogy Decsi miért nevezte Marcusnak és hogy honnan vette az elnevezést, azt nem említi meg. De valószínűleg a Képes Krónika Márk barátját kellett, hogy értse alatta, mert semmi más krónikánkhoz nem fűzhetjük e nevet és kezdettől fogva e krónika képzetével kapcsolódott össze.

Utána a medgyesi származású Toppeltinus említi e nevet „Origines et occasus Transilvanorum“ cz. Leydenben 1667-ben megjelent művében² avval kapcsolatban, hogy ez a Marcus írt a magyarok eredetéről. Toppeltinusnak szigorú bírálója, Godofredus Schwarz kissé későn, Toppeltinus első kiadása után csak kilenczvenkilenc év múlva megjelent, de bizonyára az 1762-iki második kiadásra írt czáfólo művében³ gúnyosan veti szemére, hogy Marcusról is bizonyosan csak Baranyai kijelentéséből tudja, hogy megírta a magyarok történetét.

¹ Pag. 13: Si unus quidem scriptor barbarus, nomine Marcus, maiorum nostrorum originem ac res gestas in adversaria non retulisset: peregrini certe ac hospites in ipso natali solo esse cogemur. Ex eo enim Thurocius materiam scribendi sumpsit omnem, sed ita horrido, barbaro et poetico sermonis genere usus, ut tenebras potius, quam patriae gloriam suo studio conciliare voluisse videatur.

² Pag. 34: Huc Thurocius, huc Bonfinius et prior utriusque Marcus hungarorum originem referunt.

³ Originum et occasum Transilvaniae auctore Sam. Toppeltino recensio critica (Rintelli, 1766.) pag. 19: Marcum, chronici Hungarorum ante Thurocium et Bonfinium, scriptorem unde didicit, nisi ex Johannis Decii Baronii Syntagmate Inst. iuris imperialis ac ungarici haud divinaverim. (Pag. 34.)

Horvát István történetírónk is Marcusnak nevezi írókat azokban a pár sorból álló jegyzeteiben, melyeket a Magyar Tudományos Akadémia történettudományi osztálya 1855 február 5-iki ülésén az elhunytak hagyatékából Érdy János olvasott fel.⁴ Horvát itt arra utal, hogy Waddingusnak, Decsi kortársának *Annales Minorum* cz. művében⁵ az 1342. évnél, mint Kézaiból vett adat meg van említve, hogy Erzsébet lengyel királyné, Kázmér özvegye, mily jótékony és kivált a minortákkal szemben mily bőkezű volt. Horvát észreveszi a tévedést és megjegyzi, hogy ez adatot Wadding nem, a mint ő hitte, Kézaitól, hanem a Bécsi Képes Krónikából kölcsönözte. Azonban Horvát is tévedett Waddinggal együtt, mert az említett Erzsébet királynéről szóló adat valószínűleg nem a Bécsi Képes Krónikából, hanem a vele rokonságban levő Sambucus-codexből való, mely tévesen, tényleg mint Kézai-krónika van címezve és a mely Italiából került a pistojai apáttól való vásárlás útján a Sambucus és onnan a bécsi császári könyvtár birtokába.⁶

Egész irodalmunkban csak Lányinál⁷ és Cherriernél⁸ találjuk a Bécsi Képes Krónika íróját más néven említve. Az első Thurnnak nevezi, a második Maurusnak vagy Marcusnak. Azonban mindkettő csak mellékesen foglalkozik vele s valószínű, hogy felületes elnézés lehetett az elírt elnevezés oka. Azt sem tudjuk, hogy Baranyai és utána a többiek honnan vették a Marcus nevet, de Toldy Ferencz, a krónikának első tanulmányozója, ismertetője és kiadója is, bár irodalomtörténetében⁹ még Károly király névtelen krónikásának nevezi,

⁴ Akadémiai Értesítő 1855. évf. 77. l.

⁵ Wadding: *Annales Minorum, seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*. Ed. II. (Romae, 1733.) II. 259.

⁶ Domanovszky Sándor: *Kézai Simon mester krónikája* (Budapest, 1906.) 165. l. és Ugyanő: *A Budai Krónika, Századok*, 1902. évf. 616. l.

⁷ Lányi Károly: *Magyar catholicus clerus érdemeinek történet-igazolta emléke* (Pozsony, 1848.) I. 76. így ír: „Megemlítendő Thurr chronicon II. Istvántól Lajosig, a Kéza-félének folytatása, mely Thuróczinak I. és II. részét teszi. E munka 1358-ban iratott, szépen aranyozva és festve (a bécsi codexek 456-ika) kezdete így: Anno Domini . . .“ Hogy Lányi honnan vette a Thurr elnevezést, nem lehet tudni. Lehet ez a Thuróczi nevének rossz rövidítése, mely esetben a kölcsönzött krónikát egyenesen Thuróczi krónikájának nevezte el. Annyival könnyebben megtörténhetett ez, mert az Akadémia könyvtárában 12 sz. a. tényleg van egy codex a krónikának, mely Thuróczi-krónika hibás elnevezéssel szerepel.

⁸ Cherrierus Miklós: *Historia Hungarica Ecclesiastica*: „iuxta nonnullos Maurum vel Marcum, ordinis S. Francisci.“

⁹ A magyar nemzeti irodalom története (Pest, 1862.) I. 159. l.

a Bécsi Képes Krónika kiadásában már szintén átvette és ma is Márk barát krónikájának nevezik ezt a codexet.

A mi magát a krónikát illeti, azért nevezik Bécsi Krónikának, mert codexe a bécsi császári udvari könyvtárban van 405 szám alatt elhelyezve: Hártypapírra írott szövegét 147 szép kidolgozása, a szövegre vonatkozó miniatúr kép díszíti és már külső kiállításánál fogva is egyike legszebb középkori kéziratainknak. Újabbkori színes másolatát a Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzik. Megvan még egyszerű szövegmásolatban a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban is: fol. 1030 sz. a. De ez csak igen kis részét, a 103 fejezetből tizenkettőt s a tizenharmadiknak két első, „Fuerat autem“ szavát foglalja magában, tehát nagy mértékben csonka.

Legelőször 1867-ben, Toldy Ferencz adta ki „*Marci Chronica de gestis Hungarorum ab origine gentis, ad annum MCCCXXX producta*“ czímen; és pedig tíz lapját (1, 5, 23, 26, 37, 41, 69, 105, 113, 128) teljesen hű, színes másolatban s az egészet (I—CXVIII. l.) szövegkiadásban, a rokon codexekkel összehasonlítva (CXIX—CXXV. l.). Toldy e kiadáshoz értékes bevezető tanulmányt írt és Szabó Károly elkészítette gondos magyar fordítását (I—CXII. l.). Második és utolsó kiadása Mátyás Flórián *Historiae Hungaricae Fontes Domestici* cz. kútforrás-gyűjteményében (II. 101—245. l.) 1883-ban jelent meg. Ez utóbbi kiadás a Toldy-félenél pontosabb, teljesen az eredeti codex szövege után készült és kiküszöböli az elsőbe becsúszott olvasási hibákat.

Maga a krónika tudvalevőleg nem eredetijében maradt fenn, mert a bécsi kézirat csak másolat, vagy jobban mondva az eredetinek díszes kiadása. E megállapításnak nyomós és döntő bizonyítéka az, hogy szövege a 103-ik fejezetben, Károly Róbert Bazarád elleni hadjáratának elbeszélésénél, az egyik mondat és a lap legutolsó sora közepén quatenus szóval megszakad s az üresen maradt félsorra következő lap sincsen beírva. A másoló végére ért az előtte levő szövegnek és nem volt mivel befejeznie sem a sort, sem a mondatot. A codex rokonai között olyanok is vannak, melyek szintén ily csonkán, a quatenus szóval végződnek. Ezek azonban, a mint azt több körülményből következtetni lehet, nem annak másolatai, hanem csak hasonlóan a bécsi codexhez, szintén valamely valószínűen közös eredetű írtak le. Mindezek alapján, a bécsi codex másolóját, illetőleg készítőjét, valamely megrendelésre dolgozó írnok személyében kell keresnünk, ki az elébe adott szöveget minél szebben és csinosabban leírta és esetleg ugyanő képekkel is ellátta.

E scriptornak kilétére semmi adatunk sincs. Ez nem a Baranyai Márk barátja, mert ő, a codexet eredetinek hitte és így tulajdonképpen a szerzőt nevezte e néven. A krónika egyik fejezetét bekezdő S betűjét a miniator vörös taláros, könyv előtt ülő papi alak képével díszítette. Ez a kép azonban ábrázolhatja az író, a másolót, vagy magát a miniatúr festőt. Az írónak ábrázolása azért nem valószínű, mert a codex maga is másolat, sőt valószínű, hogy nem is első másolat, de a mű tartalmából inkább ferenczrendi szerzetesnek kell föltételeznünk a szerzőt. A képen ábrázolt ruha azonban sem szabása, sem színezése miatt nem felel meg a ferenczrendiek azon korbéli viseletének és inkább valami főpapot, püspököt ábrázol. Ez a gyanítás tehát el-esik s így közelebb vagyunk ahhoz a valószínűséghez, hogy a kép az ismeretlen másolót akarja ábrázolni, de még ennél is valószínűbb, hogy maga a miniator-művész örökítette meg magát ebben a kezdőbetűben, mint erre számos példa van a képzőművészetek történetében. Itt ismét az öltözet támaszt kétséget, a codex miniatúra nem viselhetett főpapi méltóságot, de vajjon nem akarta a miniatúra magát a codex készíttetőjét ábrázolni?

Ez a kép tehát, még ha más adattal bővülne is, akkor sem szolgálhat valamely biztosabb támpontul annak a kérdésnek megfejtéséhez, hogy ki volt a codex scriptora és miniatúra. Állására nézve is csak annyit lehet megállapítani, hogy miután a középkorban szerzetesek foglalkoznak könyvek másolásával és miniatúrával, e codexet is valamely kolostorban készítették.

Arra nézve sincsen adatunk, hogy hol, kinek számára, mi célból történt a codex elkészítése. Magából az írás modorából és a krónika kezdő soraiból, annyit bizonyosan meg lehet állapítani, hogy a XIV. század második felében, vagy a XV. század közepén innen kellett megírnia.

A krónika első mondatában ugyanis megkezdése évül az 1358 ik esztendő említettik; lemásolása tehát ez éven túl kellett, hogy történjék. Viszont a M. Tud. Akadémia könyvtárában (Lat. Cod. 4-r. 12. sz. a.) hibásan Thuróczi-krónika néven őrzött s a Bécsi Képes Krónika szövegével egészen a *quatenus* szóval való megszakadásig egyező Teleki-codex colophonjában, a másolás befejezése évül 1462 van említve.¹⁰ Ugyanitt van írva az is, hogy a codexet egy „Cronica

¹⁰ Sub Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Sexagesimo Secundo de cronica dezpoti descripta, quam Illustrissimus princeps rex Franciae eidem domino dezpoto in praeclarum munus pretulerat.

dezpoti“-ról másolták, mely a franciaia fejedelem ajándékából került volt a despota birtokába. Az 1462-ik esztendő azért fontos, mert nagyon valószínű, hogy a szerb despota krónikája, melyet ebben az évben másoltak le a Teleki-codexbe, egy a Bécsi Képes Krónikával. Ez esetben pedig keletkezését mindenesetre a róla 1462-ben másolt Teleki-codexénél előbbre kell helyeznünk.

Az a kérdés most már, hogy került a bécsi codex előbb a francia király és azután, mint ennek ajándéka, a szerb despota, tőle pedig a bécsi császári könyvtár birtokába? Mindezen kérdésekre, rendelkezésünkre álló adatokkal nem felelhetünk, hanem csak a lehetőség megmagyarázására kell szorítkoznunk. Nem lehetetlen az, hogy az egész középkoron keresztül, Magyarországgal kivált kulturális tekintetben, az Anjouk idejében uralkodóházaink rokon összeköttetése által, gyakori érintkezésben levő Franciaország valamelyik fejedelme, esetleg valamely Franciaországból beszármazott szerzetes-kolostor útján, birtokába jutott a Bécsi Képes Krónika codexének. — Szerbiának pedig II. Balduin latin császár leánya Courtanay Ilona¹¹ személyében egyenesen a francia királyi családdal rokon uralkodója is volt. A török háborúk idejében szintén gyakran jutott Franciaországgal érintkezésbe. Ily úton kerülhetett a krónika codexe a francia királytól valamelyik szerb despota birtokába. További vándorlására abból következtethetünk, hogy Brankovics György szerb despota kincsei 1439-ben Magyarországra s innen Bécsbe kerültek.¹² Mi sem valószínűbb, mint hogy e kincsek között volt a díszes codex is, melyről aztán a Teleki-codex másolata történt 1462-ben. E szerint a codex keletkezése idejét még szűkebb határok, az eredetinek 1358-ra megjelölt szerkesztése és magának a codexnek Szerbiából való vissza-kerülése éve, 1439 közé szoríthatjuk össze.

Toldy már irodalomtörténetében¹³ és később a Bécsi Képes Krónika 1867-iki kiadásához írt előszavában¹⁴ egyenesen oda nyilatkozik, hogy a codexet Nagy Lajos rendeletére készítették és ő leányának Máriának (hibásan Katalin helyett) V. Károly francia király fiával Valois Lajossal történt eljegyzése alkalmával küldötte azt jegyajándékkul leendő vőtársának. Így került volna a codex Franciaországba. Ez nem is valószínűtlen. A mi a kézirat további vándorlását illeti,

¹¹ Ez 1277—1314 közt uralkodott. Wertner Mór: A középkori délszláv uralkodók genealogiai története (Temesvár, 1891.) 52—55. l.

¹² Engel: Geschichte von Serbien 247. l.

¹³ ld. m. l. 159. l. ¹⁴ Marci chronica, Praefatio 7. l.

Toldy úgy képzei, hogy azt VII. Károly ajándékozta Brankovics György despotának. Toldynak feltevései közül egy mindenestre bizonyítható. Az t. i. hogy a codex tényleg Nagy Lajos korában készült. Bizonyítják ezt a miniaturai. Ott van mindjárt a címlap, mely a liliosomos koronájú és ugyanilyen aranydíszes palástú Nagy Lajos királyt ábrázolja, a mint lovagjaitól — és pedig egyik oldalon idegen (nem éppen francia) öltözetű főuraktól van körülvéve. A széldíszek között ott van a négyszer osztott pajzs, vörös mezővel, egyik negyedében kék mezőben arany liliumokkal. Ugyanazon a lapon van a patkótartó strucz és a strucz tollas sisak, melyből ugyanezen madárnak nyaka nyúlik ki: mind Anjou-jelvények.

De máshelyeken is feltalálható az Anjou-czímer, hol nem volna különben helye alkalmazásának. Így a Hunor és Magor vadászatát ábrázoló miniatur A betűjének felső díszében (5. l.). A zászlók vágásai is Nagy Lajosnak 1369-iki, Kassának adott armalisa szerint „quatuor lineas ruffas et totidem albas“ — vörössel és fehérrel hétszer vágottak, mint pl. a mogyoródi csatát ábrázoló képen.¹⁵ Mindezek az adatok eléggé kétségtelenné teszik, hogy a codex Nagy Lajos korában miniáltatott és minthogy ez csak a megírás után következik, másoltatott is. Ha ezt elfogadjuk és ha a másik Toldy-féle föltevessel is egyetértünk, hogy Lajos a codexet Katalin leánya eljegyzése alkalmával küldte ajándékba a francia királynak, akkor a másolás idejét, a megírás — 1358 — és 1374 közé kell tennünk, a mikor az eljegyzési szerződést kötötték. Egy kissé túlrövid időköz, hogy ezalatt a codex is, annak eredetije is létrejöhessen, de királyi parancsra, megtörténhetett. Azt azonban mégis különösnek kell tartanunk, hogy a magyar király, ha már könyvet küld ajándékba a francia királynak, miért nem végezteti azt be egészen és miért egy ilyen csonkán maradt művel kedveskedik . . .

Vagy pedig akkor a bécsi codexet nem tarthatjuk az eredeti díszműnek, hanem csak hű másolatnak.

Lássuk már most a scriptor után mit tudunk magáról az íróról s a másolatról elmondottak után világítsunk rá magára a műre is. A Bécsi Képes Krónika szerzőjének nevét Baranyai Decsi János után Marcusnak, Márk barátnak kell elfogadnunk, bár ő arra nézve, hogy honnan vette elnevezését, semmi felvilágosítást sem ad. Feltételezzük, hogy a különben történelemmel is foglalkozott komoly tudós, nem alaptalanul használta ezt a nevet. Úgy látszik, hogy korában, a XVI.

¹⁵ Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve (Budapest, 1897.) 384. l.

század végén, ez a körülmény annyira köztudomású volt, hogy nem is találta szükségesnek állítását megokolni. Külömben is a név, miután kapcsán bővebb tudásra szert nem tehetünk, mellékessé válik s miután a köztudatba is így ment át, nincs miért azzal hosszasan foglalkoznunk.

Egyébiránt a krónikánkkal foglalkozó külföldi írók, itt is, mint annyi sokszor, megkoczkáztatnak elhamarkodott és sokszor tendenciózus állításokat. Ilyen a Lorenzé, ki Mügeln Henrik XVI. századbeli német költőben, egy a Bécsi Képes Krónikával azonos tartalmú, de német nyelvű történeti mű szerzőjében keresi krónikánk íróját. Szerinte, ha ez nem is föltétlen bizonyos, de minthogy Mügeln pár év múlva már annak fordításával foglalkozik, „ist jedenfalls unter seinen Augen das Werk entstanden“ . . .¹⁶ Ugyanígy gondolkozik Heim német író is; szerinte krónikánk szövege annyira egyezik Mügeln művével, hogy mindenesetre abból készült, sőt sok minden érv szól amellett, hogy azt éppen Mügeln készítette.¹⁷ Ez a két állítás azonban annyiban sem állhatja meg helyét, mert Mügeln művét nem is a Bécsi Krónika, hanem a Budai Krónika családjához tartozó egyik szerkesztés nyomán írta és valószínűleg előbb elkészült vele, mint a Bécsi Képes Krónikát megkezdték, tehát meglehetősen nem is ismerte, nemhogy használta, vagy épen írta volna azt.¹⁸ Külömben ez állításokat már a német tudósok egyike Zeisberg is megczáfolni igyekezett, mert szerinte a szövegek összehasonlítása után lehetetlen Mügelnt állítani a Bécsi Képes Krónika szerzőjének. Legfeljebb csak fordította, de még ennél is valószínűbb, hogy egész rokonságuk csak forrásaik közösségén alapúl.¹⁹

Eltekintünk tehát Lorenz és Heim gyanításaitól és megmaradunk a Baranyai Márk barátja mellett. Azt is bizonyosra vehetjük, hogy papi ember volt és pedig, mint műve bécsi másolatának készítője, szerzetes. Itt előre kell bocsátanunk azt a körülményt is, hogy a Bécsi Képes Krónika ismeretlen eredetije nem volt önálló és független történeti mű, hanem mint legelső sorai is bizonyítják „collecta ex diversis cronicis veteribus“, vagyis több krónikának összeolvasztásából

¹⁶ Deutschlands Geschichtsquellen (Berlin, 1876.) I. 385.

¹⁷ Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur, XVI. 243.

¹⁸ Domanovszky Sándor: Mügeln Henrik német nyelvű krónikája. Századok 1907. 35. I.

¹⁹ Zur Kritik der Annalen von Altaich, Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (Wien, 1875.) 503. I.

keletkezett. Ennek Márk barát által megírt önálló részei csak a bevezetés és első fejezeteiben a hun-magyar eredet mondájának bibliai alapon való változata, továbbá esetleg a XIV. századnak 1330-tól kezdődő története és a szintén ismeretlen befejezés lehetnek, mely utóbbiakról azonban, minthogy a codex csonkán tartotta fenn az eredetét, ez meg nem állapítható.

Itt tehát inkább csak szerkesztésről lehet szó egy olyan krónika és annak forrásaiul szolgáló régebbi krónikák alapján, mely többszörös feldolgozásban részesült és ennek folytán egész krónika-családnak lett az ősvé. Hogy ezúttal csak a legismertebbeket említsük, a Budai és Dubniczi Krónika, mint a mi krónikáknak testvérei tartoznak e családhoz és mindezeknek atyja és közös forrása volt az a Marczali által²⁰ feltételezett Minorita krónika, mely 1330-ig, vagy mások szerint 1342-ig terjedhetett.

És épen azért, mert Márk barát 1330-ig, vagyis műve főnmaradt csonka másolatának végéig, tulajdonképpen csak egy más krónikát vett át, nem állhatnak meg Békesinek reá vonatkozó következtetései sem.²¹ Szerinte Márk barát ferencendi szerzetes volt, „ki Budán, az evang. sz. Jánosról nevezett zárdában élt.“ Mindezt pedig onnan gyanítja, hogy a Bécsi Képes Krónikának a budai eseményekről igen részletes tudomása van, hogy a minoritákról és különösen az ő budai Szt.-János kolostorukról, a hol teheti, mindenütt megemlékezik stb. Szóval felsorolja mindazon érveket, miket Marczali a budai Minorita krónika, tehát a Budai, Dubniczi és más krónikákon kívül, a Bécsi Képes Krónika közös őségének szerzőjéről felhozott. Azon érvelésével pedig, hogy „Nem mulasztja el — t. i. a Bécsi Képes Krónika — megemlíteni, mit Kézainál hiába keresünk, hogy IV. Béla tetemeit Fülöp esztergomi érsek „contra iura“ vitette át a szt. Ferenczrendiek esztergomi templomából“ . . . mit szintén Márk barát minorita voltának bizonyítására hoz fel, csak azt igazolja, hogy a krónika főforrásának még mindig Kézait hiszi. Pedig, hogy ez már régóta megdőntött és csak a német és osztrák írók által czélzatosan fentartott álláspont, azt már Szabó Károly,²² Toldy Ferencz,²³ Kerékgyártó,²⁴ Marczali²⁵

²⁰ A magyar történet kútfői az Árpádok korában (Budapest, 1880.) 49. l.

²¹ Békesi Emil: Magyar írók az Anjouk és utódaik korában; Katholikus Szemle XIII. 582—83. l.

²² Kézai Simon mester magyar krónikája (Pest, 1862.) VI. és 59. l. jegyzete.

²³ Marci Chronica Praefatio 4. 7. l. U. ö. Nemzeti történetünk kezdetei. Összegyűjtött munkái (Budapest, 1873.) VII. 237 és Chronicon Posoniense V. XII.

²⁴ Mívelődéstörténet II. 21.

²⁵ Id. m. 41 s. köv. l.

és legutóbb legalaposabban Domanovszky²⁶ is megokolta és bebizonyította.

Mint hogy tehát Márk krónikája tulajdonképen csak egyes régebbi krónikák összefűzéséből keletkezett és eredeti részeiül az említettek kivül csak egyes betoldásai — a mint legelső mondatában kifejzi, a régi krónikák „veritates ascribendo et falsitatem omnino refutando“ vehetők, szerzőjére magának a műnek szövegéből sem lehet következtetni. Hitelessége, igazságszeretete teljesen forrásainak megbízhatósága és igazmondása; és bár a genesist tárgyaló bevezető fejezetei a közös forrást használó rokonaitól eltérők, ezekről és egyes alkotórészeinek jellegzetességeiről, önálló betoldásairól, csak az összes rokon szövegek összevetése után, magának a krónikának tárgyalásánál lehet szólni.

Áttérve ezek után a krónika szerkesztése korának kérdésére, erre nézve az egyik általánosan elfogadott adatot maga az író szolgáltatja említett bevezető soraiban, melyek Szabó Károly magyar fordításában így szólnak: „Urunk születésének ezerháromszázötvennyolczadik esztendejében, ugyancsak Urunk mennybe menetele után való héten kedden, kezdetett ez a krónika a magyarok régi és legújabb tetteikről“ . . . E szerint, hogy a krónikát 1358 május 11-én kezdték írni, e tételt valóságnak kell elfogadnunk; bevégzésére nézve azonban már semmi adatunk sincsen. Csak annyit mondhatunk valószínűnek, hogy azt, ha hosszabb megszakítás nélkül dolgoztak rajta, másfél-két esztendő alatt, tehát legfeljebb 1360-ban, könnyen befejezhatték.

Nem tudjuk azt sem, hogy hol írták a krónikát, mint a hogy a szerző kilétére is csak általános következtetéssel mondtuk rá, hogy papi ember volt. Ebben az esetben, ha még azt is feltételezzük, hogy nem világi pap volt, hanem szerzetes, akkor a krónika iratási helye is valamely kolostor, talán épen a budai minorita zárda lehetett, a hol a forrásul szolgáló krónika is legkönnyebben kéz alatt volt. Ennél messzebb menő gyanításokba a krónikának sem írójára, sem iratása helyére nézve nem mehetünk. A Toldy-féle említett állítást, hogy a Bécsi Képes Krónikát Nagy Lajos iratta, itt a codex eredetijéről való tárgyalásunkban nem alkalmazhatjuk.

Valamely középkori műnek olvasottságára, közkedveltségére és elterjedésére leginkább az esetleg fennmaradt másolatairól, feldolgozásairól lehet következtetni. Ha az, az említett követelményeknek meg-

²⁶ Kézairól szóló id. művében.

felelt, minél nagyobb számban kellett, hogy másolt példányaiban elterjedjen. Baranyai Decsi János a Thuróczi-krónikát, sőt Bonfinius művét is a Bécsi Képes Krónika feldolgozásának képzelte.

Azonban e kérdésnél is sok zavart okozott az a körülmény, hogy éppen az Anjouk korában több rokon krónika készült. Ezek ugyan inkább egymástól kevésbé különböző, elveszett krónikák maradványai, de azért mégis oly különbözőségeik és eltéréseik vannak, hogy más-más családokhoz kell őket soroznunk. Több olyan codexünk van, melyek éppen úgy, mint a Bécsi Képes Krónika, csonkán maradtak fenn; sőt közösségük a megegyező szövegen kívül annyira megy, hogy szövegük ugyanazon helyen, a quatenus szónál szakad meg. Valószínű, hogy e codexek nem azért vannak a Bécsi Képes Krónika szövegével egy és ugyanazon helyen megszakadva, mert annak volnának a másolatai, hanem azért nincsenek befejezve, mert Márk barát eredeti műve is meg volt csonkulva e helyen és a bécsi codexszel együtt azt másolván, azért maradt mindeniknek ugyanazon helyen befejezetlen a szövege.

Az így történt másolatok között legérdekesebb az akadémiai könyvtárban levő 12. sz. már említett Teleki-kodex, melynek colophonja a quatenus szónál megszakadt szövege utáni három első mondatában így szól: „Ista cronica est incepta per me Thomam clericum de n. Et finita est per me Anthonium de Endreffalva natus pauliffecz (?) Scripsimusque domino Benedicto plebano de Zowath natione de Sentpetherwasara“ (Ezután következik az a két mondat, melyből főntebb egyenesen a Bécsi Képes Krónika codexének készítése idejére következtettünk). Ez az utóirat tehát arról világosít fel, hogy n. Tamás pap kezdte meg a másolást és Endreffalvi Antal fejezte be Szentpétervásári Benedek szováti plébánus számára.²⁷ Toldy szerint²⁸ e codex 1825-ben még az enyedi kollégium könyvtárában volt és onnan került az Akadémia birtokába.

Ugyancsak az akadémiai könyvtárban Lat. Cod. 4-r. 1. sz. a. van elhelyezve egy a Bécsi Képes Krónikával szintén ugyanazon családbeli kézirat, az u. n. Bélyd-codex másolata. Eredetije az egri érseki könyvtár tulajdona és három pergament-levél (21—22. és 42-ik) kivételével ez is, éppen úgy, mint a Teleki-codex, papírra van írva. Ahhoz hasonlít abban is, hogy eredetileg initialékat akartak szövegébe készíteni s azok helyeit üresen hagyták, de a miniator csak a munka

²⁷ Magyar Könyvszemle 1879. évf. 52. l.

²⁸ Magyar Nemzeti Irodalomtörténet III. kiadás II. k. 101. l.

elejével készült el, hol a kezdőbetűk már be vannak helyezve. E codex azonban, mely Toldy Ferencztől került a könyvtárba, több helyt meg is van csonkulva. Így hiányzik mindjárt az elején a Bécsi Képes Krónikának megfelelő bevezetésfele és az I. fejezetnek körülbelül fele, úgy, hogy a szöveg itt csak „a quo nominati sunt Traces” szavakkal kezdődik. Elveszett a 23-ik levél, mely a Bécsi Képes Krónika XLVI. fejezetének harmadik mondatában levő „. . . paupertatis inopiam, transierunt in Poloniam” . . . szavaktól, a következő fejezet „. . . et universum regnum eis, sicut” . . . szavakig terjedő részt foglalta magában. Hiányzik az 58-ik levél is, melylyel megszakadt a Bécsi Képes Krónika XC. fejezetének „. . . Moravam ex parte Bohemie” . . . szavaitól a XCIV. fejezet harmadik mondatának „. . . celeriter cucurrent” . . . két utolsó szaváig terjedő része. A codex utolsó levelei is elkallódtak, mert a XII. fejezet végétől számított negyedik mondata „. . . extinxit semen proprium, suam gentem” . . . szavaival végződik. A kézirat egykorú lehet a hozzátoldott s az 1458—96-ik évekre szóló naptárral, tehát körülbelől száz évvel ifjabb a Márk művénél.

Ugyancsak az Akadémia könyvtárában található még egy codex-másolat: Lat. Cod. 4-r. 8. sz. a. Ennek eredetije a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban van, fol. 1029 sz. a. s a cím szerint Csepreghi Ferencz birtokában volt, 1431-ben kezdett hártycodexről írták le, tehát szintén másolat. E kézirat szerencsésebb körülmények között volt az előbbinél, teljesen épen maradt fenn és szövege egészen a Bécsi Képes Krónika quatenus szaváig terjed, bár közben egy leiratlanul felejtett lap miatt a LXXIV. fejezet nyolczadik szavától, a mondat „. . . et latrones persecutus est” . . . passusától, a LXXVIII. fejezetet végző ötödik „Transactis itaque novem annis” . . . kezdetű mondatig, ebből is kimaradt egy szövegrész.

A most felsorolt Teleki-, Bélydy- és Csepreghi-codexhez újra megemlítjük krónikánknak a Nemzeti Múzeumban levő színes, múlt századbeli másolatát és a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárbeli fol. 1030 sz. a. másolatot, mely viszont a miatt nem mehet számításba, mert csak XII fejezetre terjed. Ezzel befejeztük azt a sort, mely a krónikánknak már megcsonkult eredetije után készült, tehát vele közvetlen rokonságban levő codexeinkből áll. A teljesen ép, még meg nem csonkult krónikánknak lehetett mása az az 1467-ben írt kézirat, mely Toldy szerint²⁹ a bécsi jezsuiták könyvtárából veszett el. Ennek szerencsére fenmaradt egy XVIII. századbeli leírása az

²⁹ Marci chronica, Praefatio 8. l.

ú. n. Kaprinay-codex, mely a budapesti Egyetemi Könyvtárban „Steph. Kapr. Collectaneorum Manuscripta in 4-to 13. Tom. VII.“ alatt található. E codex nemcsak a Bécsi Képes Krónika utolsó fejezetét folytatja az ominosus quatenus szón túl a végéig, hanem utána „De obitu Regis Karoli et coronacione Ducis Ludovici filii eiusdem“ című még egy fejezettel végződik.

Térjünk most át azokra a kéziratokra, melyek kivonatolták, vagy másképen is felhasználták a Bécsi Képes Krónikát, vagy annak eredetijét. Közöttük van elsősorban az u. n. Müncheneri Krónika, mely nevét őrzőhelyéről, a müncheni királyi könyvtárról kapta, a hol Cod. lat. 5309 sz. a. van elhelyezve. E hártyalapokra írott codex a 153 a-tól a 172 b lapig magyar tárgyú krónikát tartalmaz, mely, mint azt Domanovszky kimutatja,³⁰ teljesen a Bécsi Képes Krónikát és pedig annak már megcsonkult szövegét kivonatolta. A bevezetést és az első fejezetet egészen elhagyta belőle, de innen kezdve hűségesen követi az előtte levő szöveg menetét, csak rövidebb előadása képez külömbiséget. Legbiztosabb jele a szolgálai használatnak az, hogy a bécsi codexnek annyira jellegzetes interpolatioit is sok helyt átvette.

Szintén kölcsönzött a Bécsi Képes Krónikából a Nemzeti Múzeum könyvtárában Cod. Lat. Med. Aevi 165. sz. alatti ú. n. Dubniczi Krónika: egy 102 lapnyi vastag, szép bőrkötésű papircodex, mely, bár miniatúra teljesen nincs befejezve, mégis egyike legdíszesebb XV. századbeli ilyszerű kéziratainknak. Sokan foglalkoztak már a Dubniczi Krónika rokonságának kérdésével, de sem Endlicher,³¹ sem Toldy³² nem jártak helyes úton, midőn az első Thuróczit és Kézait kereste benne, a második pedig, hol a Bécsi Képes, hol a Budai Krónikát vette forrásául. Ujabb kutatások alapján Domanovszky után³³ megállapíthatjuk, hogy ez az értékes kodexünk, mely föntartotta János minorita krónika töredékét is, igenis használta krónikánkat. Mindjárt címe, előszava, első fejezete szolgálai másolatai annak; ugyanez a krónika feküdt előtte a 2–5 fejezetek megírásánál, bár itt eredeti változatai is vannak s a Bécsi Krónikán kívül a Budai Krónikát is használja. Ugyancsak az utóbbit másolja a 21., 22. és 24. fejezetet kivéve a következőkben is. Azontúl már végleg hűtelenné válik a Bécsi Képes Krónikához s egészen a Budait követi. Domanovszky

³⁰ A Pozsonyi krónika és kisebb latin nyelvű prózai szerkesztések; Századok 1905. évf. 526–528. l.

³¹ Anzeige Blatt XXXIII.

³² Chronicon Hungarorum Posoniense, Bevezetés.

³³ A Dubniczi Krónika, Századok 1899. évf. 241–256. l.

azonban azt gyanítja, hogy a Dubniczi Krónika nem a tulajdonképpeni Bécsi Képes Krónikát, hanem e krónika „családjának egy elveszett, általunk nem ismert codexét használta, mely legközelebb magához a Képes Krónikához állott, talán annak eredeti szövege volt.“³⁴

A későbbi történeti feldolgozások közül Aventinus is merített a Bécsi Képes Krónikából, az ő Bajor Annalesében³⁵ azokon a helyeken, hol a magyarokról szólnak tudósításai.³⁶ Megemlékezik Toldy³⁷ egy német nyelvű kéziratról, mely a heidelbergi egyetem Bibliotheka Palatinájában, Codex palatinus 156. sz. a. van elhelyezve. A XV. századbeli hártakötésű papiroscodexnek címe: *Historia regum Hungariae*. 170 folio lapon írja le a magyarok történetét a hunoktól Mátyás haláláig. Két könyvre oszlik, az első (2—17 fej.) a hunok történetéről szól, a második a hét vezér történetével kezdődik. E codex egészen a Bécsi Képes Krónika alapján készült, illetve Toldy szerint Thuróczi 1488-iki brünni kiadásának fordítása. Hogy mind a kettőből keletkezett, azt úgy lehet föltételezni, hogy a fordító épen a Képes Krónikának legjellegzetesebb részeit, az előbeszédet és a genesiset nem vette föl munkájába s csak a X. fejezettel kezdte. De más kihagyásai is vannak, kivált a Thuróczi szerinti III. részben. Az 1330-iki éven túli események egészen Thuróczi után vannak megírva, bár itt is, mint általában az egész munkában, sok apróbb kihagyás van. Úgy látszik, a fordító a neki nem tetsző, vagy reá nézve érthetetlen helyeket egyszerűen átugrotta munkája közben. Természetes, hogy ilyen felületesség mellett bővítéseket, betoldásokat vagy eredeti részeket hiába keresnénk a munkában. Az egész nem egyéb sietős, hevenyészett, elnagyolt fordításnál, mely meglehet, hogy a Bécsi Képes Krónikát is használta, de annál sokkal újabb keletű.

Van végül egy magyarországi kéziratunk is, mely közeli vonatkozásban áll a Bécsi Képes Krónikával. Ez a Szepesszombati Krónika, melyet Demko Kálmán fedezett föl és ismertetett először.³⁸ Maga a kódex, mely a krónikát tartalmazza, 25 számozatlan folio papir-leveléből áll; 10 első levelén a szepesi jogkönyv 65 pontja és a 66-ik első

³⁴ Id. h. 251. l.

³⁵ *Annales Boici* 1536.

³⁶ Bleyer Jakab: A magyar-hun monda germán elemei; Századok 1905. évf. 729. l. Rademacher, Aventin und die Ungarische Chronik: Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII. 561.

³⁷ Tud. Gyűjt. 1829. évf. XII. k. és Akadémiai Értesítő 1850. évf. 379—384.

³⁸ A Szepesmegyei Történelmi Társulat VII. Évkönyvében és külön kiadásban is közzétette Lőcsén 1891-ben.

fele van beírva. Ezután különböző oklevelek fordításai következnek s a 18-ik levél alján kezdődik meg a magyarok történetének rövid, krónikás leírása felnémet nyelven. Demkó szerint a XV. században készült az egész kézirat. Szent-István uralkodásával kezdi és nyolcz lapon át egész 1400 ig halad elbeszélésével. Innen kezdve hovatovább mind részletesebbé válik és a következő öt lap 57 esztendő történetét foglalja magában, úgy, hogy az egész krónika 1457-ben Hunyady László kivégeztetésével végződik. Itt már teljesen az egykorúság jellegét mutatja, tehát magából a szövegből könnyen megállapítható a krónika keletkezési ideje. Szerzőjét azonban nem ismerjük és gyanítani is csak annyit lehet, hogy valószínűleg szepességi papi ember volt. Hogy a Bécsi Képes Krónikát felhasználta, már abból is lehet következtetni, hogy forrásai között a „cronica Martiniana“-t és egy „Ungerische“ krónikát emleget. Ez a „cronica Martiniana“ tk. Marcianiana, Márk barát krónikája.

De szövegéből is megállapítható, hogy 1330-ig a Bécsi Képes Krónikát használta és így ezt a krónikát nevezhetjük a Bécsi Képes Krónika legrégebb kivonatának és legelső hazai német fordításának. Számos megegyezés van ugyanis a két mű között. Csupán az kár, hogy inkább csak kivonatolásra törekedett és az elbeszélő részleteket többnyire mellőzte. Nagy súlyt helyezett azonban mindenütt az időadatok közlésére és pontosságára. Minthogy szepességi ember volt a krónika szerkesztője, természetes jelenség, hogy a hol lehetett, Szepességre vonatkozó adatokat toldott be. 1330-ig nyolcz ilyen helyi érdekű betoldása van, melyek a Bécsi Képes Krónikából szükségképen hiányzanak.

Általában véve nagyon nehéz feladat annak megállapítása és bebizonyítása, hogy krónikáknak melyek a másolatai és feldolgozásai, mert a XIV. századból nagyon számos krónika maradt fenn, melyek a mint egyenként sem önálló művek, hanem ugyanazon régebbi krónikáknak különböző összeolvasztásai és szerkesztései, úgy egymással szemben sem lehet teljesen különválasztani őket, mert részint közös forrásaik miatt, részint egymásra hatásuk következtében, minél több hasonlóság, megegyezés és minél kevesebb önállóság vagy eredetiség van bennük. Viszont ezeknek a XVI. századi műveknek gyakran akadtak a következő században is feldolgozói és másolatai, melyek aztán még bonyolultabbá teszik a dolgot. Ennek lehet tulajdonítani, hogy a kútfőkritika is a legnagyobb zavarban van az összebogozódott krónikasövevények kifejtésénél és egy, vagy más évrre támaszkodva, különböző kombinációkkal kell, hogy a sok összehá-

zasodásban az egyes krónikacsaládokat, rokonokat, ősoket és ivadékokat, e korszak történetírói termékei genealogiájának megállapításánál, különválassa.

A Bécsi Képes Krónika származásának és rokonságának megállapításánál is ilyen nehézségekkel állunk szemben. A hányan foglalkoztak e kérdéssel, mindannyian több-kevesebb eltéréssel, sőt sokszor ellentmondással próbálták azt megfejteni. Toldy szerint³⁹ az Anonymus VII. fejezetében említett „*annales chronicos*“ kifejezés arra enged következtetni, hogy a magyar történetírásnak már Szt.-István korában megvolt az alapja s ebből keletkezett folytatólagosan a *Gesta Hungarorum*, egy krónikáinkban szintén emlegetett mű, mely Salamon haláláig terjedt. Ehez csatlakozott volna egy III. István idejebeli, inkább genealogiai jellegű följegyzés, melyet aztán II. Géza haláláig terjedően ismét részletesebb feldolgozás követett. A *Gesta Hungarorum* és a III. István korabeli genealogia képezte Kézai kivonatos krónikájának alapját s végül mindezekből és saját szerzéséből írta meg Márk barát a Bécsi Képes Krónika eredetijét.

Toldynak hézagos és sok oldalról megtámadható elméleténél többet nyújt a Marczalié,⁴⁰ ki a közös őst egy 1050 körüli, tehát a Toldy-féle II. Géza haláláig terjedő feldolgozásnak megfelelő Királyok Krónikájában keresi. Ez lett volna forrása Albericus Világkrónikája magyar vonatkozásainak 1241-ig, egy 1230 körül föltételezett krónikának, a Hunok Történetének és a királyok névsorát 1210-ig fenn tartott Pozsonyi Évkönyveknek. Az 1230 körüli krónika és a Hunnok Története szolgált forrásul Anonymusnak 1278 körül, Kézai művének 1282-ben és egy Budai Minorita Krónikának 1330 körül. Ezzel érkezik el Marczali a Bécsi Képes Krónikához, melyet az 545. sz. kézirat szerint 1350 iki Budai Krónikával és a Dubniczi Krónikával együtt e Minorita Krónikából származtat. A Budai Krónika leszármazottaiul végül a Pozsonyi, Nagyváradai, Zágrábi és Mügel-n-féle krónikát, a Bécsi Képes Krónika ivadékaúl pedig az 1464 utáni Thuróczi Krónikát nevezi meg. Nagy érdeme Marczali elméletének a szigorú törvényszerűség a leszármaztatásban és a közös ivadékokat felmutató Budai Minorita Krónikának, mint ismeretlen, de bizonyíthatóan létezett szerkesztésnek beiktatása. Ezzel szemben az abból való további származtatás és kivált a Thuróczi-krónika egyedül és kizárólag a Bécsi Képes Krónikából való eredetének feltételezése, nem alapúl az illető krónikák

³⁹ Marci Chronica, Praefatio.

⁴⁰ Id. m. 90. l.

szövegének összehasonlításából levonható valószerűsége s így Marczali következtetései és gyanításai sem állhatják meg mindenütt a helyüket.

Egészen új, eltérő elmélet Pauleré,⁴¹ ki a Bécsi Képes Krónikának Árpádok-korabeli forrásait kutatva, arra a végeredményre jut, hogy nem kell semmiféle Nemzeti Krónika létezéséről ábrándozni, mert a Márk krónikája három fő elemből áll, ú. m. egy Kún László-korabeli, Kézai által is használt krónikából, melyet I. számmal jelöl, egy régebbi, III. Béla korabeli, nála II. számú és a Kézai utáni részleteket, betoldásokat szolgáltató III. számú krónikából. Toldyval megegyezik abban, hogy a Képes Krónika Kézait is forrásúi használta és pedig a kettő közötti rokonság V. István koráig terjed. A mi pedig a Képes Krónikában, a Kézai által is felhasznált I. sz. krónika tartalmánál több van meg, azt a II. számú, III. Béla korában összeolvasztott, XIII. századbeli krónikából merítette és annak 1091-ig terjedő II. b. része csak nála van meg, míg a többi, 1091 utáni részei, melyeket II. a. néven jelöl, ezenkívül más helyeken is feltalálhatók. Viszont a Budai- és Dubniczi Krónika szövegük megrövidítése által a Bécsi Krónikából származnak.

Pauler állításai általában eléggé bizonyítható érveken alapulnak. A legutóbb említett hármás rokonság azonban erőltetett. A II. számú, XIII. századból eredő krónikát egységesnek hiszi, de hogy e krónika II. a. és II. b. megkülömböztetés által szétválasztott részeinek egy és ugyanazon krónika által való felhasználását elfogadhatóvá tegye, kénytelen a Képes Krónikát, mint közvetlen feldolgozóját, a többi, vele rokon krónikákat pedig e krónika rövidített feldolgozóiként szerepeltetni. Pedig hogy a Dubniczi Krónika mennyiben származik a Bécsi Képes Krónikától, azt fonnebb már vázoltuk, midőn kimutattuk, hogy kivált az elején vannak, ugyan belőle kölcsönzött fejezetei, de már a 25-ik fejezettől kezdve három fejezetet és néhány mondatra terjedő betoldásait kivéve, teljesen a Budai Krónika nyomán halad; tehát túlnyomóan ez a forrása. A mi a Budai Krónikát illeti, hogy ez sem a Bécsi Képes Krónika szövegének megrövidítése által jött létre, azt egyebek között azzal lehet bizonyítani, hogy az utóbbi egészen másként írja meg a genesist, mint a Budai Krónika és Kézai s valósággal polemizál azoknak származás-elméletével. A magyarok bejövételének idejéről is más időpontot állapít meg, mint a Budai—

⁴¹ A magyar nemzet története az Árpádok alatt (Budapest, 1893.) II. 769—790. l.

Kézai csoport, sőt annak egyes helyei hiányoznak, vagy ellenkeznek a Márk krónikájában.

Pauler után Kaindl Rajmund Frigyes czernowitzi egyetemi tanár elméletével is kell foglalkoznunk, annyival is inkább, mert az ő értékes magyar történelmi kütfőtanulmányai,⁴² a tárgynak egyik igazán alapos ismerőjeként mutatják be. Kaindl — miként Marczali — szintén valószínűnek találja egy budai minorita krónika létezését. Ez szerinte, 1300 körül keletkezett és Nationale Grundchroniknak nevezi el. Közvetlenül, vagy ismert és elveszett, ismeretlen tagok közvetítésével ettől származtatja le valamennyi XVI. századbéli krónikát. Mindjárt megiratása után egy nem ismeretes közbeeső tag másolatából, tőle származik a Zágrábi és Váradi testvérkrónika. Időrendi egymásutánban 1328 vagy 1330 körül elágazik a Pozsonyi Krónika és 1333-ban egy ismeretlen krónika, melyből két testvér-krónika keletkezik, az egyik az u. n. Codex Vaticanusban maradt fenn, a másik szintén elveszett. Ez utóbbinak több elágazása közt van a Mügeln német és latin krónikája, a Sambucus codexé s utánuk újból egy közbeeső ismeretlen tag, mely két testvérágot bocsát ki magából, az Acephalus-codexet és a Bécsi Képes Krónikát. Utóbbinak végül leszarmazottja a már ismertetett Münchener Krónika.

Kaindl a minorita készítésű Nationale Grundchronik utolsó elágazásait és följegyzéseit 1342-re teszi, mikor a Budai Krónika eredeti kézírata, vagy ennek valamely rokona iratott. Ebből keletkezett a Budai és Dubniczi krónika, mint testvér-szerkesztés és végül a Budai és Bécsi Krónika; az Acephalus és Sambucus codex felhasználásával jön létre az egész Nationale Grundchronik nemzetséget bevégző Thuróczi-krónika. Kaindl tehát a Márk krónikája őséfil szintén egy Budán, minoriták által szerkesztett krónikát képzel s ebben megegyezik Marczalival. De míg Marczali 1330 tájára teszi e krónika keletkezési idejét, ő sokkal korábbra, 1300-ra. Abban szintén megegyezik Marczalival, hogy a Budai, Dubniczi és a Képes Krónikát ebből származtatja le; de míg Marczali ezeket közvetlen leszarmazottaknak gyanítja, Kaindl a Képes Krónikát amazoknál előbbre és csak mint negyedíz, a másik kettőt pedig mint másodíz rokonokat tünteti fel. A többieket nem említve, Thuróczi művét sem a Képes Krónika, hanem inkább a Budai Krónika másolatának ismeri föl. Ez esetben és még egyes más szempontokból is, a Bécsi Képes Krónika

⁴² Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen I—XVI. (Wien, 1894—1902.) Studie XI. 59—100. l.

rokonainak és közvetlen őseinek kutatásában sok helyes megfigyelést tesz.

Okoskodásainak egyik kiinduló pontja tehát a Nationale Grundchronik, vagyis a Budai Minorita Krónika, melynek megkezdését 1300-ra, huzamos ideig való tovább szerkesztés után utolsó feljegyzéseit 1342-re teszi. Forrásai között szerinte a legfőbb Kézai Krónikája, mely a krónikáinkban „Gesta Hungarorum vetera“ czímen emlegetett régebbi történeti följegyzésekkel van kiegészítve. Felhasználta ezenkívül a Szt.-István, Gellért, Imre, Szt.-László legendákat és 1046-ig terjedően az Altaichi Évkönyveket. Feltételezi, hogy a Kézai által is valószínűleg használt forrás, De nobilibus advenis, szintén megfordult a minorita írók kezében. Továbbá a királyok koronázási és halála éveinek meghatározásánál, a XII—XIII. századnak Kálmántól IV. Istvánig terjedő éveire a nagyon is sovány forrást valószínűleg szintén egy elveszett és ismeretlen régi krónikából egészíthette ki. A krónikás azonban e forrásokat csak Kún László idejéig használta fel, mert e király uralkodásának elbeszélése annyira eltér Kézaitól, sőt vele oly ellentmondásokba keveredik, néhol pedig hibákat is ejt, hogy itt már csakis eredeti szerkesztésről lehet beszélni, akár kortársak elbeszélései, akár más jellegű feljegyzések, vagy az emlékezet maga szolgáltatották az 1300-ig közbeeső két évtized története megírásához az alapot.

Kaindl után hátra van még Domanovszky származtatásainak tárgyalása.⁴³ Ő is egy közös forrást, a Nagy Lajos korabeli krónikát képzei a XIV. századbeli történeti műveknek alapjául. A Domanovszky Nagy Lajos korabeli krónikája teljesen azonos a Marczali Budai Minorita Krónikájával és a Kaindl Grundchronikjával, azért nevezi így, mert Nagy Lajos koráig, 1342-ig folytatták és e királyunk idejében szerkesztik. E szerkesztés testvérének tételezi föl e Kézai-krónikát, vagyis mindkettőt egy V. István korában keletkezett közös forrástól származtatja, a mely már magába olvasztotta a legendákat és a De advenis nobilibusról szóló feljegyzéseket. A krónika bővítéseit felhasználta még az eredeti és önálló hún históriát és egy régebbi részekből álló krónikát, mely a XI. században keletkezett és I. Endre trónraléptéig terjedt. Ebben az utóbbiban, a csak ezt a régebbi krónikát használt Anonymus, Alberichus, Richardus műveiből kimutatható a Iustinus Scythia leírása, Regino és az Altaichi Évkönyvek hatása is. Visszatérve a Minorita vagy Nagy Lajos korabeli Krónikára: ezt,

⁴³ A Pozsonyi krónika; Századok 1905. évf. 398—401. l.

mint forrást, három fő elágazás, a Budai Krónika és családja, a Sambucus- és Acephalus codex s végül a Bécsi Képes Krónika és Kaprinai-codex ültette és vette át a maga szerkesztésébe. A Budai Krónikából származtak le Mügelin művei, a Dubniczi és a Pozsonyi Krónika ; a Bécsi Krónikából a Münchener Krónika.

Domanovszky tehát, kivált a Kézai előtti szerkesztéseket egészen másként képzeli, mint Marczali. Csak a Hunok Történetének létezésében egyezik meg vele, de sem az 1150 körüli Királyok Krónikáját, sem az 1230 körüli krónikát nem veszi fel a források közé. Abban ismét megegyezik vele, hogy a Nagy Lajos korabeli krónikát ő is közös forrásául szerepelteti a XIV. századbeli szerkesztéseknek. Igaz ugyan, hogy ez a krónika Marczalinál, mint Budai Minorita Krónika 1330 körül íratik, de egy családot képez Domanovszkynál is Kézaival és bár az V. István korabeli krónika legrégebb eredetű beolvasztásából keletkezve, Anonymusszal. A Nagy Lajos korabeli krónikából való további levezetés sem egyezik meg mindenben a két írónál. Marczali a Dubniczi Krónikát egyenesen abból, Domanovszky a Budai Krónikából, előbbi Thuróczi Krónikáját a Bécsi Képes Krónikából, utóbbi a Budai Krónikából származtatja.

Pauler elméletével sincsen a Domanovszkyénak sok megegyezése, ha csak a Paulernél III. számmal jelölt XIV. századbeli részleteket tartalmazó krónikát egynek nem vesszük a Nagy Lajos korabeli krónikával. Kaindl elméletében közös kiinduló pontul szolgál a XIV. századbeli krónikák közös ősforrása a Nationale Grundchronik, a Marczali Budai Minorita Krónikájával és a Domanovszky Nagy Lajos korabeli krónikával. A Nationale Grundchronik azonban 1300-tól 1342-ig készül s így tulajdonképen csak annak befejező, utolsó része fűdi a Domanovszky Nagy Lajos korabeli krónikát és középső része a Marczali-félét. A mi pedig a közösen egyező szerkesztés leszármaztatását illeti, lényeges eltérés van közöttük. A Nagy Lajos korabeli szerkesztés és Kézai Krónikája, Domanovszkynál egy család két testvére ; Kaindlnél ellenben egészen más viszonyba kerülnek, mert ő Kézait amannak főforrásaként szerepelteti.

Az Anjouk-korabeli krónikák egymáshoz való rokonságának és közös forrásukhoz, a Nagy Lajos-korabeli, illetőleg Nationale Grundchronikhoz való viszonyuk megállapításában is több eltérés van közöttük. Míg Domanovszky a Budai és Bécsi Krónikát közvetlenül származtatja le, addig Kaindl csak másodsorban, közbeiktatva Hess Andrásnak egy kéziratát, vagy ennek hasonlóját ; a Bécsi Képes Krónikát pedig úgy szerepelteti, mint egy 1333-beli ismeretlen kézirat és

ennek a krónika szövegéből következtetett két codexe leszármazottját. Az Acephalus codexet nem a Budai Krónika családjához számítja, hanem a Képes Krónika testvérének hiszi. Ugyanide sorolja a Sambucus-codexet is, mint a Bécsi Krónika felmenő ágbeli második ősenek egyik oldalhajtását. A másik hajtás helyét Mügeln német és latin krónikája foglalja el, pedig Domanovszky ezeket is a Budai Krónikából származtatja. Kaindl a Pozsonyi Krónikát egyenesen a közös ősforrásból, Domanovszky a Budai Krónikából, amaz a Dubniczi Krónikát mint a Budai testvérét, a Hess-féle kéziratból, ez a Budai Krónikából vezeti le. Abban az egyben ismét megegyeznek, hogy a Müncheni Krónika a Bécsi Képes Krónikát használta forrásul.

A felsoroltak között a Marczalién kívül mindenesetre a Kaindl, de legfőképpen a Domanovszky rokonság-elmélete a legelfogadhatóbb. Mellettük szól a kérdésnek nagy alapossággal történt és egyenesen ezirányú tanulmányozása; Kaindlnél még az ő külföldi mivolta is csak kevéssé jöhet számításba, ezirányú gyanunkat megapasztja, midőn ugyancsak erélyesen utasítja vissza Rademachert, ki a Budai Minorita Krónika szerzőjében német embert feltételez⁴⁴ és ezért minden áron a német vonatkozásokat akarja felfedezni művében.⁴⁵ Igaz ugyan, hogy ő is nagyrészt Kézait tartja a Budai Minorita Krónika s így az Anjouk-korabeli krónikák — köztük a Bécsi Képes Krónika — főforrásának, de a többi német írótól eltér abban, hogy az előtte létező krónikákat nem tagadja el, hanem elismeri őket, sőt a Gesta Vetera elméletnek, bár ezzel tendenciákat követ, külön tanulmányt szentel. Hogy a Minorita Krónikának éppen IV. László korától kezdve Kézaitól nagy eltérései vannak, azt úgy magyarázza meg, hogy az innen kezdve már nem használta Kézait, hanem inkább emlékezetből írt erről a korról.

Nem foglalkozhatunk ezúttal Kaindl további bírálatával; a Kézai-kérdést Domanovszky becses tanulmányával⁴⁶ eldöntöttnek vehetjük, de Kaindlnak már eddig felsorolt, utóbb említett ingatag következtetéséből is látható, hogy nagy óvatossággal kell fogadnunk megállapításait. Kaindl ugyanis, mint azt már Domanovszky is felismerte, az ő legelső magyar történelmi forrástanulmányaiban gyakran hivatkozik a magyar-lengyel krónikára, abban vonatkozásokat keres a magyar krónikákkal s végre a III. tanulmányában egyenesen ezt a „Cronica

⁴⁴ Die ungarische Chronik als Quelle deutscher Geschichte (Programm des Domgymnasiums zu Merseburg, 1887.) 16. l.

⁴⁵ Id. h. 98. l.

⁴⁶ Kézai Simon mester krónikája. Budapest, 1906.

Ungarorum iuncta et mixta cum cronicis Polonorum et vita Sancti Stephani“ című krónikát tűzi ki kutatásai céljául. Ennek magyar vonatkozásai keltik föl a figyelmét a mi krónikáink iránt, melyeket aztán nagy készüllettel, érdemes és bő tanulmányokban méltat ugyan, de folyton a magyar-lengyel krónika ügye állván szemé előtt, hogy arról felvett elméletét igazolja, olyan következtetésekre ragadhatja magát, melyek minden, a magyar kutatók által megállapított eredménnyel ellenkeznek.⁴⁷ Ennek bizonyítására végig kellene vezetnünk az olvasót a Kaindl által felállított leszármazás és rokonság megállapítások összes érveléseinek és bizonyításainak, de úgy ez, mint az annyira elengedhetetlenül szükséges szövegösszehasonlítások nagyon sok helyet vennének igénybe. Ezért mindezek elhagyásával csupán azt tartjuk szükségesnek hangsúlyozni, hogy bár Kaindl is bőven alkalmaz szövegpárhúzókat, de ő nem vévén figyelembe a magyar kutatóknál mindenesetre jobban és behatóbban tanulmányozott és megértett történelmi menetet és nem ismervén ezeknek összes, már megejtett eredményes kutatásait és bizonyítékait, a szövegösszehasonlításokat félremagyarázza és még így is nem annyira ezekből, hanem az egyes codexek szövegének végződéseiből, egyes kikapott helyeiből vonja le következtetéseit.

Saját tanulmányozásaink által megállapított és az eddigi, említett elméletek összevetése után leszűrt véleményünk alapján, a Bécsi Képes Krónika leszármazását és rokonságát a következőkben vázolhatjuk.

Az ú. n. hun história nem Kézai műve, hanem önálló alkotás, mely összeolvadt egy V. István korabeli krónikával és más régebbi részekkel; ezt használta fel Kézai is, ki ugyancsak készen kapta a legendák feldolgozását és művének *De nobilibus advenis* című részét. Kézainak e forrása, a többi forrásokkal együtt volt az eredeti Anjouk-korabeli krónikáink közös forrásának, a Marczali, Kaindl és Dománovszky által elfogadott Budai Minorita Krónika, Nationale Grundchronik, vagy Nagy Lajos-korabeli krónikának is forrása. Ez tehát Kézainak testvére és nem mint Kaindl föltételezi, leszármazottja.

A Budai Minorita Krónika az V. István-korabeli krónikát folytatta és a mint az azt forrásul használó codexekből következtetni lehet, Nagy Lajos trónraléptéig 1342-ig, terjedhetett. Minoriták írták e krónikát évtizedeken keresztül és könnyen fölmerülhet az a gon-

⁴⁷ Ez a magyar-lengyel krónika tartalmaz ugyan a lengyel vonatkozásokon kívül magyar történelmi részleteket is, de teljesen elferdítve és magyar ellenesen, tendenciózusan úgy, hogy magyar krónikákra való visszavezetése már ebből a szempontból is erőltetett dolog volna.

dolatunk, hogy vajjon Küküllei Jánosnak Nagy Lajosról szóló történeti műve nem ennek a szerkesztésnek a folytatása? Akkor 1382 ig tartott. De minthogy Küküllei világi pap volt s a szerkesztők minorita szerzetesek, ennél a vele való kombinációnál is valószínűbb, hogy a Dubniczi Krónikában fentartott, Küküllei János krónikája negyedik fejezete után betoldott 19 fejezetnyi töredék, János minorita műve, a Budai Minorita Krónikából, annak 1342-őn túli szerkesztéséből való. Wadding említi is,⁴⁸ hogy Nagy Lajos életrajzát a minoriták budai klostromában, ugyanott, hol a Minorita Krónika keletkezett, őrizték. Ez a krónika pedig akkor pusztulhatott el, midőn IV. Jenő pápa 1444 februárius 1-én kelt *Sacrae Religionis* kezdetű bullájában a minoriták budai klostromát is átengedte az observansoknak, ezeknek a túlzó irányzatú szerzetes-forradalmároknak, kik, hogy a szerzetesi szegénység fogadalmát minden téren érvényesítsék, még a könyveket is megsemmisítették.⁴⁹

Ez a Budai Minorita Krónika szolgált tehát ősforrásul a Bécsi Képes Krónika és egész rokonsága tagjainak. Maga a törzs két főágat hajt, a Budai és a Bécsi Képes Krónikát. De még mielőtt szétágaznék, a legnagyobb hasonlóságot őrizte meg vele, legközelebb áll hozzá a bécsi császári könyvtárban 3374--504 számmal jelzett XVI. századbeli *Sambucus-codex*; ez tehát, illetőleg XIV. századbeli eredetije, középső helyen van a két codex között: a Budai Krónika rövidítette, a Márk krónikája bővítette szövegét. A *Sambucus-codex*hez nagyon közel áll két közös eredetű krónika, a Zágrábi és a Várad, mindkettő XIV-ik századbeli. E rokonsághoz lehet még számítani a vaticáni könyvtár 6526. sz. kéziratát a *Codex Vaticanus*t, mely úgy látszik elveszett és egyes variánsainak összeállításában csupán *Lucius*-nál⁵⁰ maradt fenn. E mellékhatások után következik a tulajdonképeni szétágazás. Az egyik ág a Budai Krónikáé; és pedig annak Hess kezén volt, vagy azzal rokon kézírata az, melyből a XV. századbeli s a pozsonyi káptalani könyvtár 84. számával jelölt u. n. Pozsonyi Krónika, továbbá Mügeln említett két műve, a próza és a Rimes Krónika készült. Csak ezután kerül ki 1473-ban Hess András nyomdájából, mint a legelső magyar nyomtatvány, a tulajdonképeni Budai Krónika. Ezt és kisebb mértékben csupán az első fejezetekben a

⁴⁸ Supplementum P. Antonii Melissani de Macro, *Annales minorum VIII.* 20. ⁴⁹ Schier: *Buda sacra* 47. l.

⁵⁰ Joannes Lucius: *Inscriptiones Dalmaticae (Venetiis, 1673.)* 77. s köv. l. V. ö. Századok 1899. évf. 239. l. jegyzetét.

Bécsi Krónikát használja forrásul, mint a Budai Krónika legvégső tagja, a Dubniczi krónika.

A törzs másik elágazása a Bécsi Képes Krónikáé, melyet a különböző bevezetésen, genesisen kívül, általában a főforrásnak betoldások által való bővítése különböztet meg a Budai Krónika ágától. De még létrejötté előtt a Sambucus-codexhez és így az ősforrást képező Budai Minorita Krónikához való közelsége miatt, a mi részben a Budai Krónika ágától való eltérésekben is nyilvánul, egy a bécsi császári udvari könyvtár 545—528 számával jelzett XIV. századbeli hártycodexet kell elébe helyoznünk, melyet első részeinek hiánya miatt Acephalus-codexnek neveznek. Ez a kézirat egyúttal a két elágazás között átmenetet is képez, mert már a Bécsi Képes Krónikához hasonló betoldásai vannak s nem lehetetlen, hogy annak részben forrásul is szolgált. Azért is közvetlen utána a Képes Krónika következik, mint a főág folytatása. Csakhogy nem a reánk maradt díszes codex, sőt nem is annak már megcsonkult eredetije, hanem a bécsi codex csonka eredetijének az igazi, teljes, meg nem csonkult szövege, a Márk barát eredeti kézírata, melynek így a bécsi codex második másolata. Azt kell hinnünk ugyanis, hogy Márk barát művét egészen befejezte, vagyis Károly Róbert haláláig folytatta; mert ha a megírás valamely körülmény közbejötté miatt félbemaradt is, nem valószínű, hogy még a mondatot se tudta volna végig írni, a mint az a ránk maradt szövegben van. Ennek a teljes szövegnek lehetett mása az az 1467-ben írt krónika, mely a jezsuiták bécsi könyvtárában volt meg, de ma már ismeretlen módon elkallódott⁵¹ és egy újabb, XVIII. századbeli leírásában, az ú. n. Kaprinay-codexben maradt fenn. Ez egészen befejezi Károly Róbert uralkodását, mert a Bazarád elleni hadjárat elbeszélése után, a hol a Bécsi Képes Krónika megszakad, „De obitu Regis Karoli et coronacione Ducis Ludovici, filii eiusdem“ címen még egy fejezetet told szövegéhez.

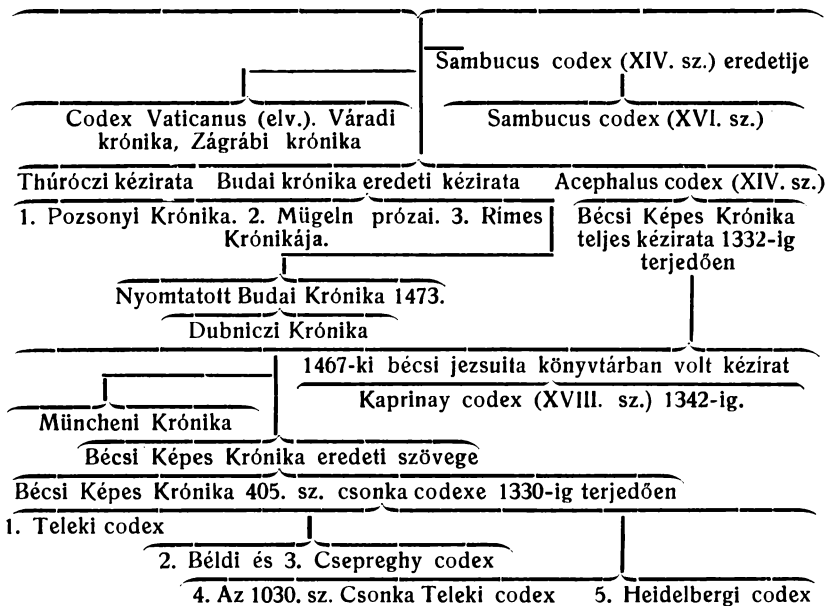
A Bécsi Képes Krónikának teljes vagy csonkult szövegéből keletkezett a Müncheneri Krónika. A teljes szövegű codex megcsonkulása, vagy hiányos másolata által jött végül létre magának a Bécsi Képes Krónikának eredeti szövege, melynek díszes másolatát a bécsi császári könyvtár őrizte meg számunkra 405. sz. codexében a Bécsi Képes Krónikában. Ennek leszármazottjaival már foglalkoztunk. Legközelebb áll hozzá a Teleki-codex, melynek keletkezésével, illetve másolásának körülményeivel szintén ismerősek vagyunk. A Bécsi

⁵¹ Toldy: Marci chronica, Praefatio 8. l.

Képes Krónikának forrásul való használata útján jött létre az egymáshoz nagyon közeli rokonságban álló Bélydi- és Csepreghy-codex; másolata a marosvásárhelyi 1030 sz. nagyon csonka Teleki-kézirat és végül leszármazottjai közé sorozható a heidelbergi 156. sz. codex.

E szerint krónikánk és másolatai leszármazásának táblázatos kimutatása következő:

Budai minorita krónika 1270—1342. János minorita és utána Küküllői János krónikája 1342 -82.

Ezek után még csupán arra szorítkozunk, hogy az egyik főágnak, a Bécsi Képes Krónikáéknak a másiktól való leglényegesebb különbségeit megemlítsük. A Bécsi Képes Krónika más bevezetést csinált magának; Isidorus, Josephus Flavius és Hieronymus műveit használva nemcsak nagyon megbővítette a nemzetek leszármazásáról szóló részt, hanem ugyane hatás alatt a másik ágnak hamita származtatását japhetita eredettel cserélte meg s valóságos polemiát kezdett az ellen. Ugyancsak idegen írók hatása alatt „sicut scribitur in cronica Romanorum“ megváltoztatja a magyarok bejövételének idejét is. Még e különbségeknél is feltűnőbbé teszik a két elágazás közötti eltérést azok az interpolatiók, melyek megkezdődnek krónikánkban a jövevény nemzetsegekről szóló résznél s azután hova-tovább mind gyakoribbakká válnak és kivált Szt.-László uralkodásától III. Istvánig az eredeti szöveget is túlhaladják bőséggükkel. A krónikának éppen ezekben a betol-

dásokban, melyeket egyes külföldi írók annyira igyekeztek valódiságtól megfosztani, van a legnagyobb érdekessége és értéke.

Bővebben nem időzhetünk régi Árpádkori történelmünknek ezeknél az igazi drámai erővel megírt részleteinél, bár azoknak legalább részben való bemutatása nem volna érdektelen, de nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy a Bécsi Képes Krónikának ez a része határozott pártállást foglal el I. Béla és utódai mellett, Salamon és atyja I. Endre ellenében. Nevezhetők ezt a német befolyás elleni nemzeti közvélemény megnyilatkozásának is. Ugyanilyen tendenzia nyilvánul később Kálmán király ellen és Álmos és fia Vak Béla mellett. E részletek, közvetlenségükkel teljesen az egykorúság bélyegét viselik magukon s e benyomás alatt kellett Paulernek és másoknak a III. István-korabeli krónika elméletéhez folyamodniok.

Maga a Bécsi Képes Krónika, mint középkori történetírásunk legérdekesebb és mondhatjuk legértékesebb emléke maig sem talált kellő méltánylásra sem hivatott történetíróink, sem a tágabb értelemben vett történelemmel foglalkozók részéről.⁵² Legfőbb óhajításunk, hogy jelen szerény dolgozatunk némi érdeklődést keltsen Márk barát műve iránt, hát ha ennek nyomában a vele való foglalkozás vágya is megszületik.

Befejezésül pár szót a Bécsi Képes Krónikának történeti tudásunkra gyakorolt befolyásáról, jelleméről, nemzeti közszellemünkre való hatásáról és igazi szépségeiről szólunk.

Nem a középkor szárazon és tudakosan mesélő történetkönyve a Bécsi Képes Krónika, hanem a magyar hőskor legszebb mondáinak fenntartója, kincses háza, melyben a királyok az ő tetteikkel, bámulatos vitézségükkel, vagy jámbor kegyességükkel, mint megannyi költői feldolgozásra alkalmas epikus hős szerepelnek. Mily szép képeket rajzol az egyes jelenetek, csaták leírásánál. Az Attila király catalaunumi csatájakor „a két sereg közt, a Belvider mezején, reggeltől estig állt az ütközet. A két sereg közt egy patak folydogál vala, oly kicsinyke, hogy ha valaki egy hajszálat vetett volna belé, a víz csendes folyása alig birta volna alább vinni; ez az ütközet folyta alatt, a mint mondják, állatok és emberek vérével olyan séddé nőtt, hogy kocsist szekerestől s fegyvereseket sodrott el és mind a két seregben e séd által nem

⁵² Az említetteken kívül a Bécsi Képes Krónikát más, nem érintett szempontokból tárgyalják: Negovetich Artur: *De Marci chronica* (Phil. Közl. II. pótkötete 275—304. l.) és külön kiadása: *De Marci Chronicae De rebus gestis Hungarorum, latinitate*. Budapest, 1890. Vértesy Jenő: *A Képes krónika irodalmi jelentősége*; Századok 1905. évf. 1—21. l.

csekély halál lón“ (Szabó Károly ford. X. lap). Vagy Aquileja ostromának elbeszélésében mily kedves epizód a gólyák elköltözése a városból (XII—XIII. l.). Vagy a Rafael híres képének tárgya, az Attila és Leo pápa közötti jelenet leírása; hol azonban az ábrázolástól kissé eltér, mert (XIV. l.) szerinte „szemeit Attila fölemelte, feje fölött a levegőben egy férfiút láta lebegni, kezét en kivont karddal, ki fogait csikorgatva, fejét lecsapni fenyegetőzik vala.“

Még szebbek ezeknél a honfoglalás mondái: Álmos születésének keleti zamatú álommagyarázata, a fehér ló regéje s abban Kusidnak, a ravasz magyar követnek szereplése, Lehel vezér tragikus, hóhér keze által történt, de azért dicsőséges halála, a Botond nagy erejéről szóló monda. Milyen szépen festi meg történelmünk nagy alakjainak, Szent-Istvánnak, Lászlónak képét, ahogy azok nemzetünk lelkében maig is innen élnek, e hagyományokból sarjadtak. Mindenütt kiérzik belőle a magyarságra való büszkeség: a magyarnak vitézsége mindenkinél nagyobb, ravaszsággal, ésszel se győzi le senki s a mikor buknia kell a hősnek, akkor is előbb kevélyen küldi maga előtt a német császárt szolgáljának a másvilágra.

Kivált a némettel rokonszenvez a magyar legkevésbé már azokban az időkben is. Péter király „német dühvel dülva-fúlva Magyarország nemeseit megveti vala, az ország javait kevély szemmel és telhetetlen szívvel falja vala a fenevadak módjára ordító németekkel és a fecskemódra csacsogó olaszokkal.“ (XXXVII. l.). Vele szemben még a kegyetlen Aba király is jobb, mert ő legalább magyar. Hát még Endre király öcscse, Béla herceg, mily nagy vitéz, mennyire okos, hányszor és mily csúfosan leverte a németeket. Zotmund bűvár, a Vértes hegység, a megtévesztett Gebhárt püspök, mind ennek az okosságnak, vitézségnek a bizonyosságai.

Avval sem válik egyhangúvá, hogy mindig dicsóítne mindenkit. Vannak ellenszenvei is. Nem szereti Endre királyt, Kálmánt, Salamont, II. Istvánt és valóságos szenvedélyességgel tör ki belőle ez az érzés történetüknek festésénél. Kálmánt külsőleg, bensőleg visszataszítónak festi le. Istvánnal ugyanígy bánik el. Salamon történetét pedig kész drámai tárgyként írja meg az utódok költői képzetének és ihletének megtermékenyítésére. Talán épen ezek, a Salamon és a hercegek történetét tárgyaló részei a legszebbek az egész krónikának. A szerencsétlen bujdosó király sorsának vége, igazi tragédiaként hat elbeszélésében az olvasóra.

A továbbiakban, kivált II. Géza uralkodása után, krónikásunk már szűkebb szavú lesz és csak IV. Bélától kezdve válik ismét hova-

tovább részletesebbé, különösen Károly Róbert korában. Itt azonban az egyszerű elbeszélő kezd már a kor divatos, szónokias hangján írni, míg utolsó, a Bazarád oláh vajda elleni hadjáratról szóló fejezetében, újból a régi közvetlensége és cziczomátlansága nyilatkozik meg. De még ott is, hol hosszú mondataival szónokiasságra törekszik, vagy a hol pár sorban végez egy-egy királyunk történetével, kitűnően jellemez: alakjai úgy emelkednek ki a sorok közül, a mint azokat megismerni tanultuk, a hogyan tudatunkba vésődtek, vérünk-ké váltak. S ma is, nagyon kevés átdolgozással és pótlással adhatnók oda a Bécsi Krónikát a népnek okulásul, hogy nemzete történetét megismerje, a művelt közönségnek, hogy annak költői szépségeit élvezze, a tanuló gyermeknek, hogy azt abból megtanulja.

A magyar középkor történetét senki sem írhatta volna meg jobban, mint a hogy azt a Bécsi Krónikában Márk barát megtette. Ez a vallásos, de azért sohasem túlzóan; magyar, de azért mindig igazságos, pártatlan történetírónk, ki nemzeti hagyományaink hűséges és igazi szépírói tehetségről tanuskodó, művészies elbeszélésével, művét nemcsak történelmünk egyik legkitűnőbb kútforrásává emelte, hanem nemzeti művelődésünknek is nagy értékű kincsévé tette. Nemzeti szellem lengi át a krónikát elejétől végig. S ha latin is a nyelv, melyet a hunok viharzó feltűnésének, magyar őseink, nagy királyaink dicső tetteinek leírásánál olvasunk, a magyar érzést, magyar szívet, ennek az országnak és nemzetnek magyar nyelvét véljük hallani minden sorából. Büszkeséggel mondhatjuk magunkénak a Bécsi Képes Krónikát és nemcsak a magyar történelem középkorának kútforrásai, hanem úgy elbeszélésének stílusa, nemes szelleme, mint miniatúr-festményei művészies megalkotása tekintetében, a nyugati nemzetek krónikás művei között is első helyre kell állítanunk.

(Marosvásárhely.)

Dr. Dékány Kálmán.